

РОЗВИТОК ВІТЧИЗНЯНОГО БІЗНЕСУ В УМОВАХ ВІЙНИ

Червінська А.П., доктор економічних наук, професор,
Приватне акціонерне товариство «Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна академія управління персоналом», м. Київ, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1571-7974>

Червінська Т.М., кандидат економічних наук, доцент,
Київський інститут інтелектуальної власності та права Національного
університету «Одеська юридична академія», м. Київ, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7657-2855>.

Функціонування вітчизняного бізнесу в період війни російської федерації в Україні є надто проблематичним, однак, як підтверджує практика, можливим явищем. Адаже в період військових, надскладних умов, бізнес ще більш мотивований прагненням самозбереження, необхідністю відповідним чином забезпечувати себе і допомагати збройним силам країни.

Аналітики свідчать, що протягом першого місяця війни бізнес нашої країни втратив на багато більше, ніж за два роки пандемії. За даними Національного банку, через війну вітчизняна економіка втрачає 50 % «невиробленого» ВВП, а кожний тиждень, за розрахунками Національного банку, обходиться країні понад 50 млрд грн., без урахування втрат від пошкоджень і руйнувань. Згідно МВФ втрати нашої країни внаслідок військової агресії РФ становлять близько 35 % ВВП [1]. За даними Мінекономіки України, розміри прямих збитків для інфраструктури країни в період війну, складають щонайменше 120 млрд. доларів США, тобто майже 3,6 трлн. грн, без урахування втрат економічного росту. Окремі вітчизняні підприємства, що опинилися на території військових дій і змушені були переїхати в безпечніші райони країни, або й припинити свою діяльність. Однак і ті підприємства, які відносно далі перебувають від небезпеки, певним чином втрачають від проблем з логістикою, нестачі сировини, матеріалів, електроенергії, робочої сили тощо [2].

Поряд з матеріальними збитками, внаслідок загибелі та вимушеної міграції військового й цивільного населення існують суттєві втрати людського потенціалу. Згідно даних Міжнародної організації праці, за період російського вторгнення повністю припинили свою

роботу 30-50 % вітчизняних підприємств, а це призвело до втрати 4,8 млн робочих місць. Передбачають, що внаслідок продовження військових дій можливе збільшення втрати робочих місць до 7 млн., хоча при закінченні війни, згідно прогнозів, економічне відновлення здійснюватиметься з поверненням 3,4 млн робочих місць. При цьому зазначимо, що вітчизняний ринок праці певним чином потерпає від дефіциту трудових ресурсів, електроенергії, пального, мінеральних добрив, оборотних коштів. Багато працівників фермерських господарств мобілізовані, чи зайняті в теробороні, за даними ООН, на початку війни з України виїхали більше 3 млн осіб, з яких близько 50 % працездатні, це переважно жінки. Відповідна частина чоловіків працездатного віку мобілізована, певна частина громадян переїхала у менш небезпечні регіони країни, при цьому бізнес, який не може релокуватися, потерпає від нестачі трудових ресурсів.

Найстійкішими в умовах війни виявились компанії ІТ-галузі, у зв'язку з тим, що карантин певним чином підготував їх до випробування в умовах агресії, майже всі її представники мали певні плани дій на випадок непередбачуваних обставин. Значна частка ІТ-компаній мали власні офіси за кордоном, а тому в умовах військового стану багато працівників змогли переїхати туди. Окремі компанії навіть наполягали на релокації своїх спеціалістів й фінансували ці заходи, а також забезпечували підтримку, коли фахівець самостійно виявляв бажання переїхати. Однак, переважна частина ІТ-фахівців залишилась і працює в Україні у безпечних регіонах. На результативність їхньої роботи, можуть негативно вплинути наступні чинники: поступове сповільнення розвитку економічного розвитку, зокрема, через обмеження роботи банківських установ; загроза деградації цифрової інфраструктури, а також потенційні обмеження доступу до інтернету, внаслідок загрози пошкодження телекомунікаційної мережі чи електроживлення; мобілізація частини фахівців, більшість з яких чоловіки.

Металургійний ринок нашої країни теж перебуває в складному стані, внаслідок певної залежності від експорту продукції морським способом. У даному випадку більшість підприємств цієї сфери знаходиться у південно-східній частині країни, де продовжуються бойові дії. І логістичний ринок теж зазнає суттєвих втрат, так як багато територій були відрізані від сполучення. Непрості умови склалися й для ринку страхування, в даному випадку у двох третин його компаній відмічається зменшення надходжень на 50-90%, так, на ринку страхових послуг тільки 5% компаній сьогодні працюють без проблем, останнє стосується тих компаній, у кого офіси лише на заході країни. При цьому

близько 60% компаній мають певні проблеми і перебої у роботі, однак попри все, вони продовжують працювати, майже третя частка з них мають збої в роботі, але можуть працювати частково. 25% компаній даної сфери діяльності мають свої підрозділи й офіси у регіонах, що постраждали від агресії Росії [2]. Згідно проведених досліджень 23% компаній мають значні пошкодження офісів, а тому роботу там відновити неможливо. Варто зазначити, що у 80% страхових компаній обсяг доходів знизився більше як на 50%. В даному випадку дуже проблематичним є страхування вантажів, при цьому авіастрахування зупинилося, а туристичної галузі практично не існує. У зв'язку з тим, що страховики тримають резерви у вигляді депозитів і державних облігацій, то компанії не спроможні оперативнo конвертувати їх у кошти. Поряд з цим страхові випадки трапляються частіше, ніж раніше. Збереження такої ситуації спонукає компанії звільняти своїх працівників чи відправляти їх у довготривалі відпустки.

За дослідженнями Advanter Group, 48 % вітчизняних підприємств не в змозі перевезти своє виробництво в інше місце, при цьому 31 % не встигли це зробити, близько ж 20 % зробили лише часткову релокацію бізнесу, або ж перебувають у процесі переїзду. Варто зазначити, що бізнес-структурам, які здійснюють послуги та мають іноземних клієнтів, а також представникам інтелектуальних, креативних професій значно легше виїхати або ж відновити свою роботу у безпечнішому місці. Так, аграрні, виробничі, логістичні підприємства, що територіально прив'язані, (це, зокрема, роботи у полі, на фермі, які неможливо відкласти на певний час або перенести), дуже обмежені в мобільності. Але загалом всі добре розуміють, що і в умовах військового стану підприємства повинні працювати там, де це можливо, виплачувати зарплату працівникам, сплачувати податки, також надавати країні необхідні ресурси для продовження оборони. Серед релокованих підприємств, яким вдалося відновити свою діяльність на новому місці, найбільшу частину складають підприємства таких галузей як: ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів (це близько 39 % загальної кількості релокованих підприємств), переробна промисловість (до 33 %), оптова, роздрібна торгівля, інформація й телекомунікації, науково-технічна діяльність, будівництво [4].

Варто зазначити, що незважаючи на складні умови військового стану, економіка нашої країни упала не так стрімко, як передбачалося на початку військової агресії певними організаціями. За період військової агресії РФ проти нашої України уряд і міжнародна спільнота здійснили багато різних заходів на підтримку діяльності вітчизняного бізнесу та

української економіки в цілому. Згідно інформації Міністерства економіки України для відновлення економічного розвитку за умов війни було започатковано ряд програм і заходів щодо підтримки громадян, бізнесу це: підтримка працевлаштування внутрішньо переміщених осіб; переміщення бізнесу із постраждалих від військових дій регіонів; програми розширеного кредитування, програми «Доступні кредити 5-7-9», надання державних гарантій на портфельній основі; надання мікрогрантів для бізнес-структур в системі програми міжнародної технічної допомоги під назвою «EU4Business: конкурентоспроможність та інтернаціоналізація МСП»; реалізація мікрофінансування ветеранського бізнесу; надання податкових пільг, а також комплексу заходів з дерегуляції (при урахуванні запровадження декларативної системи роботи для бізнесу, застосування мораторію щодо перевірки бізнесу, запровадження лібералізації трудових відносин для малого та середнього бізнесу).

Функціонують також грантові можливості для підприємців у період військового стану: гранти для проектів, які сприятимуть покращенню обороноздатності та післявоєнній відбудові нашої країни, при підтримці USAID; фінансування вітчизняних експортерів; система професійного навчання, при підтримці Genesis, Meta, Amazon Web Services ІТ-підприємців; конкурс ClimateLaunchpad, для «зелених» стартапів, система конкурсу бізнес-ідей «Роби своє» в умовах війни, за підтримки «МХП – Громаді» тощо [3,5]. Вітчизняні урядовці також зменшили певні податки, дозволивши платити підприємцям 2% з обороту, замість колишніх 20% ПДВ. Також для українських підприємців першої, другої груп сплата ЄСВ навіть стала добровільною. Проте найсуттєвіші способи підтримки великого бізнесу – це анонсовані податкові пільги, при цьому переважна частина компаній, як свідчать опитування, мають бажання ними скористатися.

Задля підтримки українського бізнесу, який постраждав внаслідок російської агресії, в Україні приведено в дію кілька цільових програм. Так, було адаптовано важливу програму підтримки бізнесу – «5-7-9» до потреб, що викликані війною. В умовах військового стану розпочало свою роботу Експортно-Кредитне Агентство, воно застрахувало експорту на суму 3 млрд грн. Також було забезпечено релокацію підприємницьких структур із небезпечних районів, - 788 підприємств. З 1 липня 2022 р. функціонує програма e-Робота, в рамках якої було надано 3662 гранти для осіб, які відкриють або ж розширять свій бізнес. Усі профінансовані проекти у рамках означеної програми передбачено працевлаштувати більше 20 тисяч громадян. Для громадських робіт

також запрацювала Армія відновлення. В Україні більше 9 тисяч роботодавців використали програму стимулювання працевлаштування внутрішньо переміщених осіб. Завдяки цьому було працевлаштовано близько 15,7 тис. громадян.

З урахуванням умов війни, було спрощено умови ведення бізнесу – на декларативний принцип було переведено 58 з 84 дозволів, 13 із 35 ліцензій, а також багато інших публічних послуг для бізнесу. На сьогодні як ніколи не існує жодних мит і квот на експорт до ЄС. В результаті цього — експорт до ЄС у 2022 року склав 25,7 млрд доларів, а це на 1,4 млрд більше, ніж у попередньому році. Зокрема, повністю без мит було здійснено експортні операції до Британії і Канади.

Вже зараз, в період війни, проведено організаційні заходи по залученню в Україну іноземних інвестицій, які можуть стати основою майбутньої повоєнної відбудови. Даний процес запущено вже зараз, з метою пришвидшення процесу відновлення.

На кінці 2022р. Мінекономіки також було підписало Меморандум про взаєморозуміння із найбільш потужною у світі інвестиційною компанією BlackRock. У межах такої співпраці наша країна отримас консультації з розробки спеціальної платформи для залучення перш за все приватного капіталу задля відновлення України та підтримки економіки.

Так як страхування воєнних ризиків являється важливим елемент відновлення інвестицій в Україну в умовах військового стану Агентство Світового Банку MIGA реалізує пілотний проєкт щодо проведення страхування в Україні, а американська DFC і британська UKEF, в свою чергу, активували у своєму портфоліо означену послугу.

Поряд із відповідною підтримкою діяльності бізнесу в умовах війни в нашій країні Верховна Рада України продовжує проводити роботу із лібералізації трудових відносини, систематично оновлюючи законодавство про працю. За час відновлення, починаючи з квітня місяця 2022р., темп реєстрації нового бізнесу за умов військового стану складав 85% до відповідного періоду 2020 року та 63% до відповідного періоду 2021 року [4], що свідчить про суттєву активізацію даного процесу. При цьому, якщо у 2020 -2021 рр. серед суб'єктів нового бізнесу переважали підприємства сфери торгівлі, організацій харчування, індустрії краси тощо, то в умовах війни збільшилась реєстрація бізнесу у галузі вантажних перевезень, поштових послуг, благодійництва. Доцільно зазначити, що адаптація вітчизняного бізнесу до війни відбулася значно швидше, ніж до пандемії COVID-19, це свідчить про відповідні позитивні моменти економічного розвитку у

даному напрямі. Досить оптимістичним моментом можна вважати і той факт, що у 2023 році Міністерством економіки України передбачено зростання ВВП на рівні 3,2 %. Означений прогноз базується на тому, що активна фаза бойових дій в Україні закінчиться вже влітку.

Бібліографічний список:

1. Дія Сіті: Актуальна добірка матеріалів від експертів LIGA ZAKON. Головна задача – вистояти. Що турбує бізнес в Україні під час війни, Україна, 22 червня 2022. С. 1-2.
2. Деревянко А. Бізнес продовжує працювати незважаючи на війну та руйнування. *Юридична газета*. 2022. С. 1.
3. Сайт RBC. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/glavnaya-zadacha-vystoyat-bespokoit-biznes>
4. Сайт Unian. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/mi-povernulisyayak-ukrajinskiy-biznes-vidnovlyuye-robotu-pid-chas-viyini-novini-ukrajina-11824872.htm>
5. Соціальна відповідальність бізнесу у період воєнного стану. *European Business Association*. *European Business Association*. URL: <https://eba.com.ua/sotsialna-vidpovidalnist-biznesu-u-period-voyennogo-stanu/>

УДК: 334:65

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ПІДТРИМКИ ДІЯЛЬНОСТІ МАЛИХ І СЕРЕДНІХ ПІДПРИЄМСТВ

Шандова Н.В., доктор економічних наук, професор,
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6278-1143>
Латкіна С.А., здобувач третього рівня вищої освіти,
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6779-830X>
Херсонський національний технічний університет,
м. Хмельницький Україна

У провідних розвинених країнах, внесок сегменту малих і середніх підприємств (МСП) в обсяг загального експорту досить істотний і коливається від 25 % до 50 %, тому ці країни пропонують різні види підтримки експорту для підприємств малого й середнього бізнесу, зокрема, гарантування експортних кредитів, попереднє фінансування (покриття частини витрат експортера на початкових стадіях), надання обігових коштів.